

УДК: 334.012.23

С. В. Бондар,

здобувач, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗВИТКУ МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА СЕЛІ

Запропоновано концептуальний підхід щодо розвитку малих форм господарювання на селі.

Proposed a conceptual approach to the development of small forms of farming.

Ключові слова: сільські території, сталий розвиток, мале підприємництво, форми господарювання, інституційні трансформації, диверсифікація діяльності, сільські товаровиробники.

Key words: rural areas, sustainable development, small business, management forms, institutional transformation, diversification of activities, farmers.

ВСТУП

Протягом довгих років село і селянство залишаються заручниками ситуації, яка склалася в процесі глибоких структурних трансформацій, що ставить під сумнів ефективність проведеної аграрної реформи і загострює проблему деградації сільськогосподарського потенціалу. Розглядаючи результати реформування аграрного сектора, не можна не відзначити тих руйнівних наслідків, які відобразились не тільки на стані галузі, що визначає стратегічне значення України, — сільському господарстві, але завдали відчутного удару по сільській місцевості та її мешканцях, які становлять 33% населення країни. Значна частина селян живе на межі бідності, тобто фактично не живе, а виживає.

Подолання наслідків трансформаційної кризи в умовах євроінтеграційного курсу України потребує негайних та виважених рішень щодо сільського розвитку та підвищення соціальних стандартів населення за рахунок створення сприятливих умов для розвитку підприємництва. Оскільки прояв ділової активності сільського населення реалізується через створення та функціонування малих суб'єктів господарювання, необхідне формування стратегії їх розвитку.

Значна увага вивченню теоретичних, методологічних та практичних аспектів розвитку малого підприємництва на селі приділялася з боку В.К. Збарського, В.Я. Меселя-Веселяка, О.М. Онищенко, П.Т. Саблука, В.В. Юрчишина, В.І. Варцаби, О.М. Матусової та ін. Проте членство України у СОТ та світова фінансова криза внесли значні корективи у функціонування малих форм господарювання, що визначило необхідність формування концепції їх розвитку в сучасних умовах сільського бізнес-середовища.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності та формуванні концепції розвитку сільських малих форм господарювання

РЕЗУЛЬТАТИ

Оскільки трансформація сільських форм господарювання є неодмінною складовою інституціональних перетворень в сільській місцевості, формування програми сталого розвитку сільських територій неможливе без урахування особливостей розвитку суб'єктів малого підприємництва, за допомогою яких відбувається сприяння ефективній зайнятості селян, а отже, підвищення рівня його матеріального добробуту, збалансованого використання місцевих ресурсів та підвищення інвестиційної привабливості села.

Прийняття та дотримання концепції розвитку малих форм господарювання на селі дозволить вирішити наступні питання:

— на рівні господарських формувань — це подолання пасивного ставлення селян до підприємництва, формування комплексного уявлення щодо подальших напрямів господарювання та розвитку підприємницької діяльності, розуміння необхідності використання наукових принципів у діяльності сільських формувань, перехід до більш досконалих форм господарювання, що дає можливість збільшення обсягів виробництва, підвищення якості продукції (робіт, послуг) та на цій основі досягнення додаткового економічного ефекту;

— на рівні місцевих адміністрацій концепція дозволить вирішити комплекс соціально-економічних проблем села і зупинити його деградацію (запобігання міграції селян, формування сприятливого бізнес-середовища для рівномірного розвитку підприємництва та ін.);

— на регіональному рівні — сформувати стратегію економічного розвитку регіону за допомогою визначення пріоритетних напрямів диверсифікації діяльності населення та трансформації малих суб'єктів господарювання.

Метою концепції розвитку малих форм господарювання є формування раціональної структури сільських товаровиробників різних організаційно-

правових форм господарювання в умовах інституційних перетворень на основі їх еволюції та сприяння підвищенню конкурентоспроможності сільського підприємництва. Формування концепції має здійснюватися поетапно, що дасть змогу максимально повно урахувати потреби малих суб'єктів господарювання та створити умови для ефективної самозайнятості селян. В залежності від етапу розробки концепції встановлюються відповідні завдання.

Розробка концепції повинна починатися з оцінки тенденцій та закономірностей розвитку малих форм господарювання, що дозволяє визначити умови інституційних перетворень на селі, а також систематизувати сукупність факторів, під впливом яких і здійснюються ці перетворення. Оскільки розвиток суб'єктів господарювання є результатом взаємодії їх специфічних особливостей з навколишнім середовищем, детальне вивчення внутрішніх та зовнішніх факторів дасть змогу виявити, що саме сприяє прогресивним трансформаціям суб'єктів господарювання, а що гальмує цей процес чи повертає його в зворотній бік та руйнує систему господарювання.

Далі необхідно провести порівняльний аналіз отриманих результатів розвитку малих форм господарювання з тими, яких очікувалося досягти при впровадженні попередніх дій, спрямованих на досягнення цієї ж мети. В разі визначення розбіжностей між реальними та запланованими показниками слід виявити прорахунки та прийняти їх до уваги при розробці нової стратегії розвитку. Доцільним буде використання досвіду розвинених країн, що пройшли шлях інституційних перетворень, на який нещодавно ступила Україна. Крім того, важливо систематизувати позитивний досвід пострадянських країн (Росії, Білорусі, Казахстану), оскільки вони за рівнем розвитку економічних відносин значно ближчі до нашої держави, ніж європейські країни.

Процес розробки шляхів трансформації сільських малих форм господарювання передбачає визначення принципів, напрямів та інструментів інституційного розвитку, а також визначення джерел їх фінансування. Принципи трансформації малих суб'єктів господарювання є сукупністю основних позицій взаємодії між органами державної (місцевою) влади з приводу розвитку підприємництва:

- цілісності — визначення сфери сільського малого підприємництва як невід'ємної частини соціально-економічного життя регіону, що має функціонувати задля його ефектного розвитку;

- конкурсності — забезпечення рівних умов для суб'єктів господарювання при отриманні державної допомоги;

- селективності — підтримка тих напрямів економічної діяльності суб'єктів господарювання, ефективне функціонування та пріоритетний розвиток яких забезпечують прогресивне зростання сільської економіки;

- територіально-галузевої концентрації — формування та розвиток форм господарювання, які взаємодіють на основі виробничо-технологіч-

них, науково-технічних та комерційних зв'язків, що підвищують конкурентоздатність вироблюваних товарів та послуг;

- інформаційної відкритості — забезпечення максимальної кількості малих суб'єктів господарювання інформацією про важливі заходи щодо розвитку і підтримки малого підприємництва;

- рівноправного партнерства — система розвитку малих форм господарювання на селі ґрунтується на базі всебічного та активного співробітництва між органами виконавчої влади та підприємницького співтовариства.

Напрями трансформації сільських суб'єктів господарювання визначаються, виходячи з умов їх функціонування. При цьому особливу увагу потрібно приділити вивченню територіальних особливостей, що формують зовнішнє середовище господарювання, від якого, як правило, залежить доцільність розвитку окремих видів підприємництва, а отже, і організаційна структура господарюючих суб'єктів.

Важливим є і потенціал самого суб'єкта господарювання: прояв творчості й здатності "налагодити" бізнес, наявність і розміри стартового капіталу, володіння необхідними знаннями і навичками тощо. Так, диверсифікація, кооперація та інтеграція є перспективними напрямками розвитку форм господарювання з метою взаємної підтримки, укріплення позицій на ринку, вони сприяють формуванню конкурентоздатного товаровиробника на селі.

Шлях саморозвитку і дезінтеграції припускає інертне функціонування дрібних господарюючих суб'єктів з обмеженою матеріально-технічною базою і переважно ручним способом виробництва продукції. З економічної точки зору цей шлях в сучасних умовах є найменш раціональним.

Безумовно, розвиток малих форм господарювання необхідно здійснювати за допомогою певних інструментів, серед яких слід виділити наступні:

- правові — формування законодавчої бази, що регламентує діяльність малих суб'єктів господарювання на селі (особливу увагу слід приділити особистим селянським господарствам та законодавчо визнати статус осіб, що зайняті лише у веденні ОСГ); внесення відповідних змін у нормативно-правові документи з розвитку малого підприємництва; розробка концепції розвитку малих форм господарювання та її законодавче закріплення, яку буде використано для програми розвитку сільської місцевості та ін.;

- фінансово-економічні — пільгове оподаткування та кредитування, лізинг, надання субсидій та дотування витрат на виробництво окремих видів продукції (тваринництва, виробництва ефіроолійних культур тощо), встановлення гарантованих цін на сільськогосподарську продукцію, інвестування у перспективні види економічної діяльності суб'єктів господарювання;

- організаційні — усунення адміністративних бар'єрів, що перешкоджають веденню бізнесу, та спрощення реєстрації суб'єктів малого підприємництва.

тва, формування позитивного ставлення та підвищення культури підприємництва у сільських жителів, сприяння розвитку кадрового потенціалу, вдосконалення системи інформаційного забезпечення;

— наукові — проведення науково-дослідницьких робіт, науково-методичне забезпечення підтримки суб'єктів малого підприємництва, аналіз стану та прогнозування розвитку малих форм господарювання на селі, розвиток практики обміну досвідом малих підприємців.

Обсяг ресурсів, необхідних для розвитку малих сільських форм господарювання, визначається відповідно до заходів, що здійснюватимуться для розв'язання завдань, окреслених у концепції. Передбачається, що основними джерелами фінансування мають бути самофінансування суб'єктів підприємництва та використання місцевих ресурсів, але сталий розвиток малих форм господарювання потребує активної участі держави у цьому процесі та залучення банківських кредитів і коштів інвесторів тощо.

Алгоритм реалізації концепції розвитку малих форм господарювання на селі передбачає наступні заходи:

— розробка державної програми сталого розвитку сільських територій, де особливе місце відведено розвитку малих форм господарювання на селі;

— стимулювання збільшення сільських малих товаровиробників через надання відповідної підтримки;

— формування сприятливого бізнес-середовища та організаційно-правових умов господарювання суб'єктів малого підприємництва;

— сприяння інтеграції та кооперації малих форм господарювання з боку місцевих органів самоврядування задля підвищення їх конкурентоспроможності та сталого розвитку;

— регіональна диференціація державної програми сталого розвитку сільських територій та її адаптація до умов конкретних територій з урахуванням розвитку перспективних напрямів економічної діяльності.

Розробка концепції трансформації малих форм господарювання на селі як основи розвитку малого підприємництва має відбуватися "зверху донизу". Реалізація регіональних програм здійснюється за допомогою відповідних інститутів, що надають консультативно-методичну, фінансово-кредитну, юридичну, маркетингову, кадрову та інформаційну підтримку.

Окреслені заходи з активізації сільського підприємництва та розвитку малих форм господарювання підлягають контролю з боку місцевих адміністрацій. У залежності від аналізу одержаних результатів окремі заходи можуть піддаватися регулюванню, після чого корегуватимуться компетентними органами. Може бути внесено пропозиції щодо вдосконалення концептуальних підходів до розвитку сільських малих форм господарювання.

Оцінку трансформації сільських малих суб'єктів господарювання передбачається проводити за наступними критеріями ефективності:

— соціальної: кількість створених робочих місць в пріоритетних галузях (за видами економічної діяльності), середній дохід сільських підприємців, рівень матеріальної забезпеченості селян;

— економічної: виробництво валового регіонального продукту, податкові надходження до бюджету від сільських суб'єктів господарювання (за видами економічної діяльності) і т.д.;

— інноваційної: розвиток напрямів економічної діяльності, що не є традиційними для певної території (диверсифікація діяльності); впровадження досягнень науки і техніки (високоякісних гібридів, високопродуктивних тварин, передових засобів механізації), розробка та впровадження нових продуктів та послуг тощо.

Таким чином, концепція трансформації сільських малих форм господарювання ґрунтується на розвитку перспективних напрямів діяльності суб'єктів господарювання та форм прояву їх ділової активності, підприємницького потенціалу за допомогою вибору оптимального варіанта пристосування до динамічних умов бізнес-середовища з урахуванням конкретних особливостей сільського населеного пункту.

ВИСНОВКИ

1. Розвиток малих форм господарювання відіграє важливу роль у зростанні сільської економіки: сприяє прояву ділової активності та підвищенню доходів місцевих жителів, допомагає подолати наслідки трансформаційної кризи за рахунок вирішення проблеми зайнятості та диверсифікації діяльності селян.

2. Необхідність розробки концепції трансформації сільських малих форм господарювання зумовлена потребою розв'язання соціально-економічних проблем села, що перешкоджають його сталому розвитку.

3. Концепція розвитку малих форм господарювання на селі передбачає визначення мети, оцінку тенденцій та закономірностей розвитку, розробку шляхів трансформації суб'єктів господарювання та алгоритм реалізації. Запропоновано принципи, заходи та джерела фінансування, за допомогою яких здійснюватиметься розвиток суб'єктів господарювання.

Література:

1. Бебко О.М. Про формування концепції диверсифікації діяльності сільського населення / О.М. Бебко // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. — 2008. — № 1. — С. 6—9.

2. Малік М.Й. Кооперація як мотив до виробничої діяльності // Економіка АПК. — 1996. — № 2. — С. 31—39.

3. Юрчишин В.В. Господарства населення: проблеми майбутнього / В.В.Юрчишин // Економіка України. — 2003. — № 9. — С. 67—72.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2009 р.